

Michał Aniszewski
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
Wydział Prawa Kanonicznego

Praca doktorska:

Kara śmierci w prawie kanonicznym i w prawie polskim

STRESZCZENIE

Kara śmierci jest najsurowszą sankcją jaka może być przewidziana za popełnione przestępstwa. Jest karą godzącą w najważniejsze dobro człowieka jakim jest życie, będące darem od Boga. Aktualnie większość systemów prawnych nie przewiduje możliwości jej stosowania, jednak kwestia ta powraca w opinii publicznej, przy głośnych i okrutnych zbrodniach.

Była ona stosowana od początku ludzkości. Najpierw prawo karne stosowano zwyczajowo, ponieważ nie było żadnych kodyfikacji określających przepisy karne, a karanie miało charakter społeczny. Kara była formą zbiorowej reakcji na wyrządzoną krzywdę, która w dzisiejszych czasach byłaby nazwana linczem. Dopiero z upływem czasu i określeniem porządku prawnego przez władze państwowe kara była reakcją tej władzy na zachowanie jednostki. W późniejszych wiekach wraz z rozwojem cywilizacyjnym, powstawały nowsze kodyfikacje karne, które również przewidywały karę śmierci za najcięższe przestępstwa.

Kara śmierci w starożytności była powszechna i wykonywana zgodnie z przesłaniem Biblii. W rozpatrywaniu kary śmierci brano pod uwagę możliwość ponownego popełnienia danego czynu, umyślność bądź konieczność popełnienia danego czynu. Obecność kary śmierci była normalnym zjawiskiem, mającym za zadanie odstraszyć potencjalnych przestępców od popełniania czynów karalnych.

W kanonie kar w starożytności była to kara uznawana za najbardziej skuteczną. Nie tylko odstraszała, ale pełniła rolę zemsty na przestępcy. unicestwienie przestępcy miało dać rodzinie ofiary ukojenie bólu po stracie. Pierwszym spisem prawa, zachowanym do dzisiejszych czasów, w którym zostały określone przestępstwa zagrożone karą śmierci jest Kodeks Hammurabiego. Spisane w nim prawo karne charakteryzuje się surowością, okrucieństwem oraz nierównością w karaniu. Nierówność jest spowodowana klasowym charakterem tego

zbioru prawa, który faworyzuje i daje większą ochronę prawną osobom należącym do wyższych klas społecznych. Nie jest zbiorem systematycznym, ponieważ przepisy z różnych dziedzin prawa są pomieszane.

W średniowieczu nadal stosowana była kara śmierci. W tym okresie sędziowie również opierali się na zasadzie „oko za oko, ząb za ząb” i w ten sposób przestępca najczęściej był skazany na takie same czyny jakie popełnił na ofierze. Śmierć w tym wieku była wszechobecna i nie stanowiła tak emocjonującego tematu jak obecnie, przyczyną tego były liczne zarazy, widok ciał na ulicach miast, a także z powodu licznych bitew i wojen. W przypadku tego wieku w wykonywaniu kary śmierci charakterystyczne było to, że skazany był poddany torturom przed śmiercią, często tortury te były wykonywane w miejscach publicznych.

Dopiero wiek XX zapoczątkował zmianę podejścia do kary śmierci i jej celów, bowiem założono, że celem kary jest resocjalizacja. Po okresie więzienia, w którym skazany został zresocjalizowany wracał on do społeczeństwa i rozpoczynał nowe życie. Jest to także podstawą współczesnych kodeksów karnych na całym świecie. Kara śmierci w tym ujęciu nie jest odpowiednią karą, bo nie spełnia założeń resocjalizacji i nie przynosi zmiany zachowania skazanego. Do czasów współczesnych kara śmierci ciągle pojawiała się w licznych kodeksach na całym świecie, funkcjonując cały czas jako kara.

Celem niniejszego studium stało się ukazanie stanowiska Kościoła katolickiego i państwa polskiego do kary śmierci. Ów cel można także wyrazić w pytaniu: Dlaczego instytucje te zabraniają stosowania kary śmierci? A także, co leży u podstaw prawa zabraniającego stosowania kary głównej? Dla realizacji tak sformułowanego celu należy ukazać ewolucję stanowiska Kościoła i państwa polskiego do kary śmierci na przestrzeni wieków. Dopiero takie badania będą w stanie lepiej zobrazować te zagadnienia i zrozumieć przepisy je regulujące. Aby osiągnąć zamierzone cele, praca została podzielona na trzy rozdziały.

W pierwszym z nich przeanalizowano źródła prawa do życia, co pozwoliło na ukazanie fundamentów najważniejszego z praw człowieka. Przedstawiono pojęcie kary śmierci, poprzez zdefiniowanie kary kryminalnej i śmierci z medycznego punktu widzenia, ponieważ w literaturze nie wyjaśniono dokładnie tego pojęcia. W dalszej części ukazano cele, jakie są stawiane karze oraz jej stosowaniu, gdyż jest to niezbędne do wskazania czy kara śmierci może realizować cele karania. Następnie zaprezentowano filozoficzne aspekty kary śmierci. Omówiono również etyczne aspekty kary głównej oraz przedstawiono antropologiczno-społeczne założenia etyki kary śmierci, a także moralna wartość ludzkiego życia.

Rozdział drugi dotyczy stanowiska Kościoła do kary śmierci. Przedstawione zostały teologiczne aspekty kary śmierci oraz ewolucja stanowiska kary śmierci od starożytności do Soboru Watykańskiego II w celu zaprezentowania zmian jakie w nim zachodziły na przestrzeni wieków. W dalszej części ukazano nauczanie trzech ostatnich papieży o karze śmierci, które miało duży wpływ na ukształtowanie obecnego stanowiska Kościoła do kwestii kary śmierci. W związku ze szczególnym wpływem na stosunek Kościoła do kary śmierci jaki miał Jan Paweł II, jego nauczanie poddano szczegółowej analizie. Ponadto w tej części przedstawiono nauczanie jego następców, którzy kontynuowali jego nauczanie – Benedykta XVI i Franciszka. W ostatniej sekcji tego rozdziału omówiono aktualne stanowisko Kościoła zawarte w Katechizmie Kościoła katolickiego.

Rozdział trzeci dotyczy kwestii stosowania kary śmierci w polskim prawie karnym. Przedstawiono ewolucja polskiego prawodawstwa karnego, którą rozpoczyna analiza regulacji zawartych w dawnym polskim prawie karnym. Następnie zaprezentowana ustawodawstwo w zakresie kary śmierci na ziemiach polskich w czasie rozbiorów. W dalszej części rozdziału trzeciego przeanalizowano akty prawne obowiązujące w Polsce od odzyskania niepodległości aż do dzisiaj. Głównie poddano analizie trzy kodeksy karne zaczynając od pierwszego polskiego kodeksu karnego z 1932 roku, ponieważ stanowią główne regulacje karne w zakresie prawa krajowego. Ponadto przeanalizowano akty prawne, które dodatkowo rozszerzały kodeksy karne i regulowały kwestie stosowania kary śmierci. Następnie analizie poddano dokumenty prawa międzynarodowego, które ze względu na ich ratyfikację przez Polskę, funkcjonują w krajowym porządku prawnym. Było to niezbędne do przedstawienia całokształtu polskiego porządku prawnego.

Początkowo Kościół nie wykluczał stosowania kary śmierci. Można stwierdzić, że w starożytności była ona dopuszczana, jeżeli wymierzała ją władza państwowa. Jednak Kościół w swym nauczaniu potępiał stosowanie kary śmierci. Miał do niej negatywny stosunek. Warto podkreślić, że rozgraniczono władzę karania na kościelną i świecką. Wśród kar kościelnych nie było możliwe stosowanie kary śmierci, ale jako sankcje władzy państwowej Kościół dopuszczał wymierzanie kary śmierci. Natomiast wraz z szerzeniem się herezji w czasach średniowiecza pojawiały się porozumienia pomiędzy papieżami a władzami świeckimi w celu zwalczania heretyków.

Stosunek Kościoła do kary śmierci wymierzanej przez władzę państwową nie zmienił się również po reformacji. Oprócz Katechizmu Rzymskiego z 1566 roku, żaden dokument Magisterium Kościoła nie odnosił się do kary śmierci aż do XIX wieku, kiedy to Leon XIII

przypominał, że nikt poza publiczną władzą sądową nie może pozbawiać życia. Kolejni papieże Pius XI i Pius XII także potwierdzali stosowanie prawa miecza w stosunku do osób popełniających zbrodnie.

Znaczący wpływ na stanowisko, Kościoła do kary śmierci miał pontyfikat Jana Pawła II. Papież wskazywał jak istotny i trudny jest współcześnie problem stosowania kary głównej. Szczególnie szeroko wyraził swoje negatywne stanowisko do jej wymierzania w encyklice *Evangelium vitae*. Ojciec święty podkreślał, że życie ludzkie jest święte i jednocześnie zgłaszał postulat ograniczenia stosowania kary śmierci albo jej całkowitego zniesienia.

Nauczanie Jana Pawła II, kontynuował Benedykt XVI, który w swoich wypowiedziach potępiał stosowanie kary śmierci oraz wzywał do jej zniesienia. Ojciec święty w swoim nauczaniu wskazywał, że prawo do życia musi zostać uznane w pełnym zakresie. Również obecny Papież, Franciszek kontynuuje nauczanie Jana Pawła II potępiające karę śmierci i wzywa do jej całkowitego wyeliminowania. Wskazuje, że we współczesnym świecie nie ma miejsca dla kary śmierci.

Zawarte w Katechizmie Kościoła katolickiego stanowisko, cały czas dopuszcza stosowanie kary śmierci przez władze państwowe. Ostatni papież w swym nauczaniu potępiają stosowanie kary śmierci, jednak dokumenty Kościoła nadal jej nie odrzucają. Nawet zmiany wprowadzone *Corrigendą* z 1998 roku, które były niezbędne po ogłoszeniu Encykliki *Evangelium vitae*, nie spowodowały całkowitego wykluczenia stosowania kary śmierci.

W prawie polskim kara śmierci była stosowana od początku istnienia państwa. Początkowo nie było kodyfikacji prawa karnego, dlatego stosowano prawo zwyczajowe. W okresie od powstania państwa polskiego do czasu rozbiorów nie było odrębnego zbioru prawa karnego. W czasie zaborów na ziemiach polskich panowały różne systemy prawne narzucone przez państwa zaborcze. W związku ze zróżnicowaniem prawa, także stosowanie kary śmierci było odmienne dla danych terenów. Po odzyskaniu niepodległości, prawo państw zaborczych pozostało na terenach, na których obowiązywało, do czasu wprowadzenia w 1932 roku pierwszego polskiego kodeksu karnego. Kodyfikacja ta podobnie jak zbiory prawa karnego państw zaborczych, przewidywała w katalogu kar, karę śmierci. Ponadto podczas wojny oraz w czasach Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej obowiązywały dodatkowe ustawy, dekrety i rozporządzenia, które stanowiły regulację rozszerzającą w stosunku do kodeksu karnego.

Dopiero wprowadzenie kodeksu karnego z 1969 roku spowodowało zmniejszenie liczby przestępstw zagrożonych sankcją w postaci kary głównej. Jednak całkowite jej wykreślenie nastąpiło przez wprowadzenie kodeksu karnego z 1997 roku, obowiązującego aktualnie, który nie przewiduje w katalogu kar, sankcji w postaci kary śmierci. Warto zauważyć, że nie zawarcie w kodyfikacji karnej takiej kary nie spowodowało jej całkowitego wyeliminowania, ponieważ nie istniała regulacja ustawowa, która wykluczyłaby jej wprowadzenie inną ustawą specjalną bądź rozporządzeniem. Nie ma bowiem przepisów w konstytucji, które zabraniają wprowadzenia, w drodze ustawowej, stosowania kary śmierci.

Ze względu na obecność Polski w ONZ, Radzie Europy oraz Unii Europejskiej, władze państwowe były zobowiązane do ratyfikowania prawa międzynarodowego, które stopniowo wprowadzało zakazy stosowania kary śmierci. W 2013 roku Polska ratyfikowała i podpisała 13 Protokół do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, który całkowicie wyeliminował możliwość stosowania kary śmierci.

Analiza ewolucji stanowiska Kościoła i ustawodawstwa polskiego na przestrzeni wieków pozwoliła na ukazanie jakie zmiany nastąpiły na przestrzeni wieków w kwestii stosowania kary śmierci. Pozwoliło to na zrealizowanie celów niniejszego studium. Opracowanie dotyczy ważnego problemu, zarówno z teoretycznego, jak i prawoznawczego punktu widzenia. Zagadnienie stosowania kary śmierci zawsze budziło i nadal budzi wiele emocji. Temat przywrócenia jej stosowania w opinii publicznej co jakiś czas powraca. Warto zauważyć, że z badania wykonanego przez Centrum Badania Opinii Społecznej w 2011 roku wynika, iż w Polsce 61% respondentów jest za stosowaniem kary śmierci. Natomiast 34% jest przeciwko, a 5% nie ma zdania. Badania te wskazują, że znaczna część społeczeństwa jest zwolennikami wymierzania kary głównej.

Annisush